

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w
Lublinie

**Wojewódzki Program Wspierania Rodziny
i Systemu Pieczy Zastępczej
w Województwie Lubelskim
na lata 2014 – 2020**

Lublin, 2014

Spis treści:

I. Wstęp	3
.....	
II. Pozycja rodziny w polskim ustawodawstwie	4
.....	
III. Diagnoza systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej w województwie lubelskim	9
.....	
IV. Cele Programu	19
.....	
V. Monitoring i finansowanie Programu	23
.....	

I. Wstęp.

Jednym z zadań własnych samorządu województwa jest opracowanie programów dotyczących wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Zadanie to zostało wprowadzone *Ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, która zawiera zasady pomocy rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczych, sprawowania pieczy zastępczej a także rozdziela kompetencje w tym zakresie pomiędzy poszczególne szczeble samorządu terytorialnego.

Rodzina jest pierwszym i najważniejszym środowiskiem, w jakim wzrasta człowiek, dlatego też jej rola w kształtowaniu charakteru, przekazywaniu wzorców zachowania, zaspakajaniu potrzeb tak biologicznych jak i emocjonalnych dziecka jest nie do przecenienia. Tym bardziej istotna wydaje się troska o to, aby każda rodzina potrafiła swoje – niełatwe przecież – zadania wypełniać w sposób prawidłowy. Należy w tym miejscu podkreślić, że większość przedsięwzięć podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny winna zostać skierowana na utrzymanie dziecka w rodzinie naturalnej, reintegrację rodzin a w przypadku wyczerpania tych możliwości – na umożliwienie dziecku przebywania w rodzinnej pieczy zastępczej lub w rodzinie adopcyjnej.

Głównym celem niniejszego programu jest wsparcie rodzin w województwie lubelskim w wypełnianiu ich funkcji opiekuńczo – wychowawczych. Podstawowym kierunkiem działań prowadzącym do realizacji ww. celu powinna być profilaktyczna, wielozakresowa pomoc rodzinom w taki sposób, aby ewentualne symptomy kryzysu zostały wyeliminowane na jak najwcześniejszym etapie. Program kładzie również duży nacisk na podnoszenie kompetencji kadr instytucji pracujących z rodziną, ponieważ jest to jeden z podstawowych warunków udzielania skutecznej pomocy.

Autorami programu są pracownicy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Lublinie we współpracy z przedstawicielami powiatowych centrów pomocy rodzinie. Podstawą do jego skonstruowania w takim kształcie stała się diagnoza sytuacji w województwie lubelskim w zakresie ilości i dostępności instrumentów wsparcia rodzin. Diagnoza została przygotowana w oparciu o sprawozdawczość sporządzaną z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej wg stanu na 31 grudnia 2012 r., sprawozdania

MPiPS – 03 z zakresu pomocy społecznej za 2012 r. i z lat wcześniejszych, opracowania Obserwatorium Integracji Społecznej, materiały ze szkoleń organizowanych w 2012 r. przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie oraz ankiety przeprowadzone wśród gmin i powiatów województwa lubelskiego.

II. Pozycja rodziny w polskim ustawodawstwie.

Podstawowe prawa rodziny zostały uwzględnione już w polskiej ustawie zasadniczej. W art. 71 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej wskazano, iż Państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny, natomiast rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, [...] mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych. W sposób szczególny podkreślono też prawa dziecka – art. 72 stanowi, że Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka a dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych.

Polska jest także stroną Konwencji o Prawach Dziecka, dokumentu ratyfikowanego przez większość państw świata. Art. 20 ww. aktu stanowi, że dziecko pozbawione czasowo lub na stałe swego środowiska rodzinnego lub w przypadku, gdy ze względu na swoje dobro nie może pozostawać w tym środowisku, będzie miało prawo do specjalnej ochrony i pomocy ze strony państwa. Państwa – Strony zgodnie ze swym prawem wewnętrznym zapewnią takiemu dziecku opiekę zastępczą.

Dokumentem obszernie regulującym sytuację rodzin na gruncie prawnym jest Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Znajdują się w nim zapisy zarówno odnośnie wzajemnych relacji pomiędzy dziećmi i rodzicami oraz obowiązków z nich wynikających, jak i pieczy zastępczej, przysposobienia a także opieki nad małoletnim. Warto zauważyć, że Kodeks w art. 112 zastrzega, iż umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej powinno nastąpić po wyczerpaniu wszystkich form pomocy rodzicom dziecka, o których mowa w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, chyba że dobro dziecka wymaga zapewnienia mu niezwłocznie pieczy zastępczej oraz, że dziecko umieszcza się w pieczy zastępczej do czasu zaistnienia warunków umożliwiających jego powrót do rodziny albo umieszczenia go w rodzinie przysposabiającej. Podkreślona w tych zapisach została – pośrednio – rola rodziny (naturalnej bądź adopcyjnej) jako najważniejszego środowiska wychowawczego, wobec którego wszelkie inne formy opieki nad dzieckiem są wtórne.

Obowiązek wspierania rodziny ze strony władz publicznych wynika również m. in. z ustawy o pomocy społecznej, która definiując samo pojęcie pomocy społecznej w art. 2 wskazuje, że jest ona instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. W dalszej części ustawodawca wyznacza podmioty odpowiedzialne za organizację pomocy społecznej – są to organy administracji rządowej i samorządowej, które współpracują w tym zakresie, na zasadzie partnerstwa, z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi.

Powyższy stan prawny nie gwarantował jednak kompleksowej, wielowymiarowej opieki nad dzieckiem i rodziną, należało zatem wprowadzić nowe rozwiązania w tym zakresie. Zapisy ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zakładają stworzenie spójnego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną uwzględniającego: działania profilaktyczne skierowane do rodzin zagrożonych dysfunkcją lub przeżywających trudności, zbudowanie mechanizmów pracy z rodziną dziecka, organizację systemu pieczy zastępczej oraz wspieranie wychowanków opuszczających rodziną i instytucjonalną pieczę zastępczą.

Zadania administracji publicznej w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej ustawa przyporządkowała poszczególnym szczeblom samorządu terytorialnego w następujący sposób:

Zadania samorządu gminnego

◆ Zadania własne:

1. opracowanie i realizacja 3 – letnich gminnych programów wspierania rodziny;
2. tworzenie możliwości podnoszenia kwalifikacji przez asystentów rodziny;
3. tworzenie oraz rozwój systemu opieki nad dzieckiem, w tym placówek wsparcia dziennego, oraz praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczych przez:

- a) zapewnienie rodzinie przeżywającej trudności wsparcia i pomocy asystenta rodziny oraz dostępu do specjalistycznego poradnictwa;

- b) organizowanie szkoleń i tworzenie warunków do działania rodzin wspierających;

c) prowadzenie placówek wsparcia dziennego oraz zapewnienie w nich miejsc dla dzieci;

4. finansowanie:

a) podnoszenia kwalifikacji przez asystentów rodziny;

b) kosztów związanych z udzielaniem pomocy w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniem gospodarstwa domowego, kształtowaniem i wypełnianiem podstawowych ról społecznych ponoszonych przez rodziny wspierające;

5. współfinansowanie pobytu dziecka w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka, placówce opiekuńczo – wychowawczej, regionalnej placówce opiekuńczo – terapeutycznej lub interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym;

6. sporządzanie sprawozdań rzeczowo – finansowych z zakresu wspierania rodziny oraz przekazywanie ich właściwemu wojewodzie, w wersji elektronicznej, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego;

7. prowadzenie monitoringu sytuacji dziecka z rodziny zagrożonej kryzysem lub przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczej, zamieszkałego na terenie gminy;

8. przekazywanie do biura informacji gospodarczej informacji o zaległości powstałej z tytułu nieponoszenia opłat za pobyt dziecka w pieczy zastępczej.

♦ Zadania zlecone: wykonywanie zadań wynikających z rządowych programów z zakresu wspierania rodziny.

Zadania samorządu powiatowego

♦ Zadania własne:

1. opracowanie i realizacja 3 – letnich powiatowych programów dotyczących rozwoju pieczy zastępczej, zawierających między innymi coroczny limit rodzin zastępczych zawodowych;

2. zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka oraz w placówkach opiekuńczo – wychowawczych;

3. organizowanie wsparcia osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka oraz placówki opiekuńczo – wychowawcze i regionalne placówki opiekuńczo – terapeutyczne, przez wspieranie procesu usamodzielnienia;
4. tworzenie warunków do powstawania i działania rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka i rodzin pomocowych;
5. prowadzenie placówek opiekuńczo – wychowawczych oraz placówek wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym;
6. organizowanie szkoleń dla rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka i dyrektorów placówek opiekuńczo – wychowawczych typu rodzinnego oraz kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo – wychowawczej typu rodzinnego;
7. organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej, w szczególności przez tworzenie warunków do powstawania grup wsparcia oraz specjalistycznego poradnictwa;
8. powoływanie centrów administracyjnych do obsługi placówek opiekuńczo – wychowawczych;
9. wyznaczanie organizatora rodzinnej pieczy zastępczej;
10. zapewnienie przeprowadzenia przyjętemu do pieczy zastępczej dziecku niezbędnych badań lekarskich;
11. prowadzenie rejestru danych o osobach zakwalifikowanych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej lub do prowadzenia rodzinnego domu dziecka oraz pełniących funkcję rodziny zastępczej zawodowej lub rodziny zastępczej niezawodowej oraz prowadzących rodzinny dom dziecka;
12. kompletowanie we współpracy z właściwym ośrodkiem pomocy społecznej dokumentacji związanej z przygotowaniem dziecka do umieszczenia w rodzinie zastępczej albo rodzinnym domu dziecka;
13. finansowanie:

a) świadczeń pieniężnych dotyczących dzieci z terenu powiatu, umieszczonych w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka, placówkach opiekuńczo – wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo – terapeutycznych, interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych lub rodzinach pomocowych, na jego terenie lub na terenie innego powiatu;

b) pomocy przyznawanej osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo – wychowawcze lub regionalne placówki opiekuńczo – terapeutyczne;

c) szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo – wychowawczej typu rodzinnego oraz szkoleń dla rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka oraz dyrektorów placówek opiekuńczo – wychowawczych typu rodzinnego;

14. sporządzanie sprawozdań rzeczowo – finansowych z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz przekazywanie ich właściwemu wojewodzie, w wersji elektronicznej, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego;

15. przekazywanie do biura informacji gospodarczej informacji o powstaniu zaległości z tytułu nieponoszenia opłat za pobyt dziecka w pieczy zastępczej;

♦ Zadania zlecone:

1. realizacja zadań wynikających z rządowych programów wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;

2. finansowanie pobytu w pieczy zastępczej cudzoziemców mających miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Zadania samorządu województwa

♦ Zadania własne:

1. prowadzenie interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych i regionalnych placówek opiekuńczo – terapeutycznych;

2. opracowywanie programów dotyczących wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, będących integralną częścią strategii rozwoju województwa;

3. promowanie nowych rozwiązań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;

4. sporządzanie sprawozdań rzeczowo-finansowych z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz przekazywanie ich właściwemu wojewodzie, w wersji elektronicznej, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego.

◆ Zadania zlecone: organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych.

III. Diagnoza systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej w województwie lubelskim.

1. Realizacja zadań ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przez samorządy gminne w województwie lubelskim.

Asystent rodziny

Zadaniem asystenta jest wspieranie rodzin z dziećmi w poszukiwaniu rozwiązań trudnej sytuacji życiowej, z wykorzystaniem potencjału rodziny. Działania asystenta rodziny zmierzają do zmiany stosunku osób w rodzinie do własnej sprawczości, zwiększenia ich poczucia wpływu na własne życie, prawidłowego funkcjonowania w roli rodziców, co sprzyja pozostawianiu dzieci w rodzinie.

Na koniec 2012 roku w 45 gminach województwa lubelskiego zatrudnionych było 112 asystentów rodziny, którzy usługi swoje świadczyli na rzecz 1 150 rodzin. Średnio na jednego asystenta przypadało 10 rodzin. Jest to nowy zawód, który wymaga ciągłego doskonalenia zawodowego. Problemem jest brak odpowiednio przeszkolonych osób, które mogłyby wykonywać zawód asystenta – kwestia ta została podniesiona przez uczestników konferencji oraz szkoleń organizowanych w 2012 r. przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie w ramach POKL (*Partnerstwo i współpraca - Skuteczność współpracy instytucji działających na rzecz dziecka i rodziny w świetle nowych przepisów prawnych* – konferencja, *Zadania placówek opiekuńczo – wychowawczych i ośrodka adopcyjnego w świetle nowej ustawy* – szkolenie).

W ramach ogłoszonego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej *Resortowego programu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej na rok 2013 – asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej* województwo lubelskie pozyskało łącznie 3 049 950, 43 zł na zatrudnienie asystentów rodziny (134 gminy otrzymały na ten cel dotację). Jest to duże

wsparcie, ponieważ jak wynika z odpowiedzi na zapytanie skierowane do gmin większość z tych, które asystentów zatrudniają, robi to głównie w ramach ww. dotacji. Minusem tego typu rozwiązania jest jego czasowość i brak pewności co do możliwości kontynuowania zatrudnienia asystentów w latach kolejnych.

W celu wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczych rodzina może zostać objęta pomocą rodziny wspierającej, która przy współpracy asystenta rodziny pomaga rodzinie w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Na terenie województwa lubelskiego na koniec 2012 roku funkcjonowała tylko jedna rodzina wspierająca.

Jednym z zadań własnych gminy w zakresie realizacji ustawy jest opracowanie i realizacja 3 – letnich planów wspierania rodziny. Z danych uzyskanych od gmin (ankiety) wynika, że program opracowały 54, natomiast w 15 jest on obecnie opracowywany, podlega konsultacjom bądź czeka na zatwierdzenie.

Placówki wsparcia dziennego

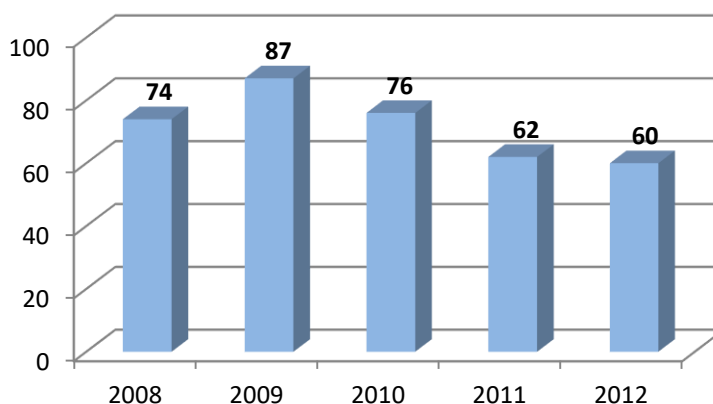
W celu pomocy rodzinom niewydolnym wychowawczo niezbędne jest rozwijanie systemu wsparcia, m.in. poprzez tworzenie placówek wsparcia dziennego, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich.

W 2012 roku na terenie województwa lubelskiego działało ogółem 60 placówek wsparcia dziennego (w tym 52 w formie opiekuńczej), z tego 44 z nich prowadzonych było przez inne podmioty niż gminy i powiaty. Wszystkie placówki dysponowały ogółem 1 787 miejscami, a przeciętna liczba umieszczonych w nich dzieci wynosiła 1 421.

Placówek wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym prowadzonych przez powiaty było 14, z tego 4 prowadzone były przez inny podmiot niż powiat. 13 placówek prowadzonych było w formie opiekuńczej, a 1 w formie specjalistycznej. Ogółem z pobytu w tych placówkach skorzystało 406 dzieci.

Placówek o zasięgu lokalnym funkcjonowało 46, z tego 40 prowadzonych było przez inny podmiot. Placówki te dysponowały 1 322 miejscami, a przeciętna liczba umieszczonych w nich dzieci wynosiła 1 015. Niepokojącym zjawiskiem jest nieznaczne, ale systematyczne zmniejszanie się liczby placówek tego typu od 2009 roku. Na problem ubogiej oferty pomocy środowiskowej dla rodziny zagrożonej lub będącej w kryzysie wskazywali również uczestnicy ww. szkoleń. Ponadto część placówek nie spełniło standardów zgodnych z nową ustawą.

Wykres nr 1. Liczba placówek wsparcia dziennego /o zasięgu lokalnym i ponadgminnym/ w latach 2008 – 2012.

Źródło: opracowanie Obserwatorium Integracji Społecznej na podstawie sprawozdań MPiPS – 03 oraz sprawozdania rzeczowo – finansowego z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej według stanu na 31 grudnia 2012 roku.

Specjalistyczne poradnictwo rodzinne

Rodzina przeżywająca trudności lub wymagająca wsparcia w rozwiązywaniu problemów życiowych może uzyskać pomoc w postaci poradnictwa specjalistycznego: prawnego, psychologicznego i rodzinnego. W latach 2008 – 2011 liczba jednostek specjalistycznego poradnictwa rodzinnego na terenie województwa lubelskiego nieznacznie wzrosła, jednak w roku 2012 nastąpił spadek liczby tych jednostek do 9. Należy zwrócić uwagę na stale wzrastającą liczbę osób korzystających z ich usług. Świadczy to o dużym i wciąż rosnącym zapotrzebowaniu na tego typu poradnictwo. Ponadto profilaktyka, a więc zapobieganie występowaniu niekorzystnych zjawisk i pomoc rodzinie na wczesnym etapie kryzysu powinna być podstawą działania na rzecz rodzin, natomiast widoczne są braki kadrowe jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w zakresie możliwości udzielania specjalistycznego poradnictwa i terapii (problem zgłaszany przez pracowników socjalnych oraz asystentów rodziny podczas szkoleń).

Tabela nr 1.

Jednostki specjalistycznego poradnictwa rodzinnego /o zasięgu lokalnym i ponadgminnym/

Lata	liczba jednostek	liczba korzystających
2008	10	2 412
2009	10	2 958
2010	10	3 338
2011	13	3 470
2012	9	3 809

Źródło: opracowanie Obserwatorium Integracji Społecznej na podstawie sprawozdań MPiPS – 03.

2. Realizacja zadań ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przez samorządy powiatowe w województwie lubelskim.

Rodzinna piecza zastępcza

Problemy opiekuńczo – wychowawcze często są przyczyną umieszczenia dzieci i młodzieży poza rodziną naturalną. Rodzina zastępcza jest formą tymczasowej opieki nad dzieckiem. Należy jednak dążyć do stworzenia takiego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną, który będzie wzmacniał rodzinę naturalną przeżywającą trudności w wypełnianiu swoich funkcji. Brak odpowiedniej profilaktyki podkreślany był przez przedstawicieli jednostek wspierania rodziny podczas wskazanych wyżej szkoleń.

W latach 2008 – 2011 zaobserwowano systematyczny spadek liczby rodzin zastępczych, których ilość jest nadal niewystarczająca w stosunku do potrzeb. Obserwuje się znaczny niedobór rodzinnych form pieczy zastępczej, zwłaszcza rodzin zastępczych zawodowych oraz niespokrewnionych.

Tabela nr 2. Rodziny zastępcze na terenie województwa lubelskiego w latach 2008 – 2011.

WYSZCZEGÓLNIENIE		Rodziny zastępcze – ogółem
2008	liczba rodzin	2 117
	liczba dzieci umieszczonych w rodzinie zastępczej	3 028
2009	liczba rodzin	2 069
	liczba dzieci umieszczonych w rodzinie zastępczej	2 992
2010	liczba rodzin	2 051

	liczba dzieci umieszczonych w rodzinie zastępczej	2 997
2011	liczba rodzin	2 026
	liczba dzieci umieszczonych w rodzinie zastępczej	2 968

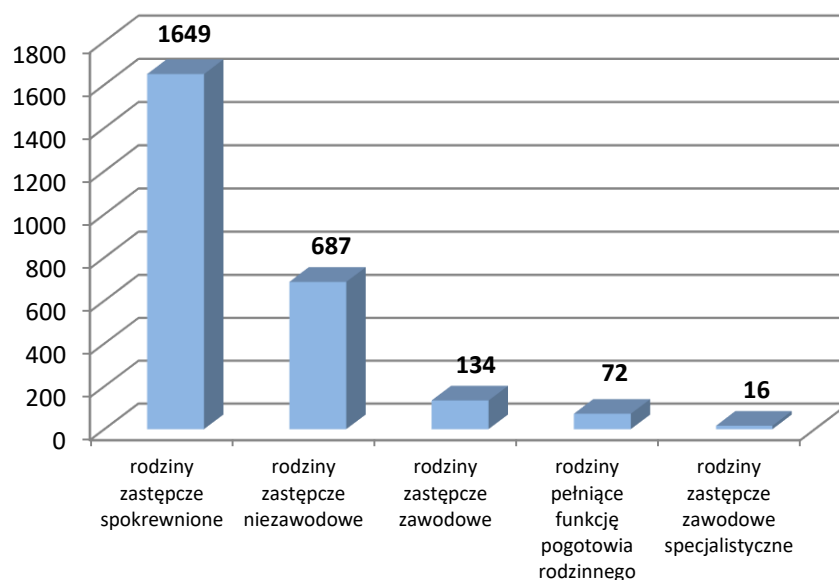
Źródło: opracowanie Obserwatorium Integracji Społecznej na podstawie sprawozdań MPiPS – 03.

Według stanu na 31 grudnia 2012 roku na terenie województwa lubelskiego funkcjonowało 1 789 rodzin zastępczych oraz 6 rodzinnych domów dziecka, które swoją opieką obejmowały ogółem 2 593 dzieci (z tego 35 dzieci przebywało w rodzinnych domach dziecka).

Wśród rodzin zastępczych funkcjonowały następujące typy rodzin:

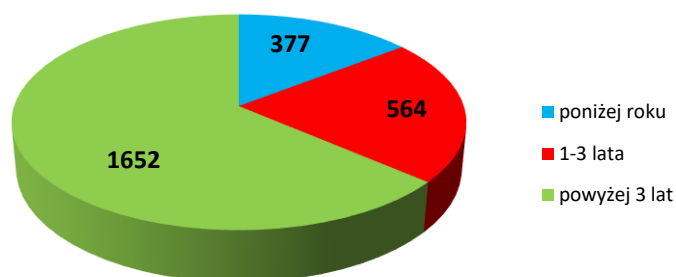
- rodziny zastępcze spokrewnione – 1 235;
- rodziny zastępcze niezawodowe – 512;
- rodziny zastępcze zawodowe – 42;
- rodziny pełniące funkcje pogotowia rodzinnego – 20;
- specjalistyczne zawodowe rodziny zastępcze – 7.

Wykres nr 2. Liczba dzieci w poszczególnych typach rodzin zastępczych w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania rzeczowo – finansowego z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej według stanu na 31 grudnia 2012 roku.

Wykres nr 3. Okres przebywania dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania rzeczowo – finansowego z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej według stanu na 31 grudnia 2012 roku.

Biorąc pod uwagę wiek dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej można zauważyć, że zdecydowana większość dzieci miała od 7 do 13 lat (38% dzieci) oraz od 14 do 17 lat (32%). Dzieci najmniejszych – w wieku do trzech lat było 238, co stanowi 9% wszystkich dzieci.

W pieczy zastępczej dzieci umieszczane są najczęściej na skutek:

- uzależnienia rodziców, głównie od alkoholu (35%),
- bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych (22%),
- pólsieroctwa (12%),
- sieroctwa (8%).

Z odpowiedzi udzielonych w ankietach przez powiatowe centra pomocy rodzinie wynika, że w 17 z nich (w tym w trzech miastach na prawach powiatu) funkcjonują 3 – letnie powiatowe programy dotyczące rozwoju pieczy zastępczej, natomiast w 3 kolejnych są one obecnie w fazie opracowywania.

Z ankiet wynika jednocześnie, że na terenie województwa lubelskiego funkcjonują 3 rodziny pomocowe (wspomagające rodziny zastępcze w okresie czasowego niesprawowania przez nie opieki nad dzieckiem). Jako przyczynę ich braku najczęściej wskazywano brak kandydatów do pełnienia roli rodziny pomocowej oraz brak potrzeb w tym zakresie.

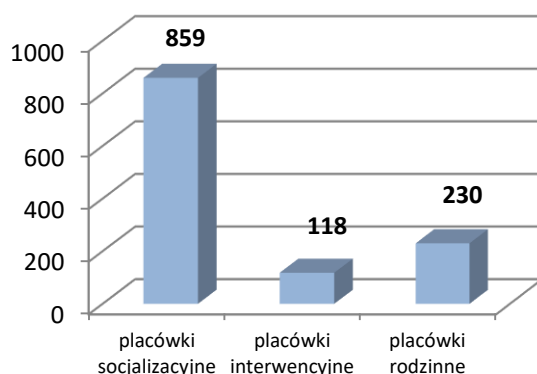
Instytucjonalna piecza zastępcza

Placówka opiekuńczo – wychowawcza zapewnia dziecku całodobową opiekę oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby. Wśród zadań, jakie ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przypisała do realizacji placówkom opiekuńczo – wychowawczym, znajduje się zapis, że umożliwiają one kontakt dziecka z rodzicami oraz podejmują działania na rzecz powrotu dziecka do rodziny.

Według stanu na 31 grudnia 2012 roku na terenie województwa lubelskiego funkcjonowały 43 placówki opiekuńczo – wychowawcze, w tym 14 prowadzonych było na zlecenie powiatu. Opieką obejmowały one ogółem 1 207 dzieci. Liczba poszczególnych typów placówek oraz dzieci w nich przebywających przedstawia się następująco:

- socjalizacyjne – 29;
- interwencyjne – 12;
- rodzinne – 11.

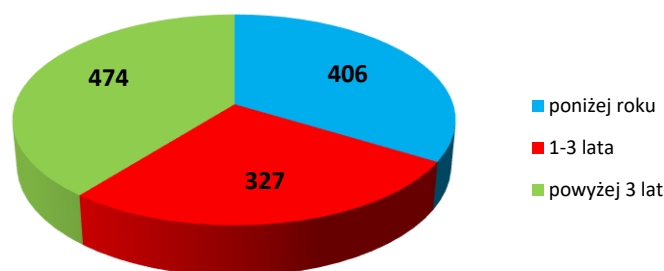
Wykres nr 4. Liczba dzieci w poszczególnych typach placówek opiekuńczo – wychowawczych w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania rzeczowo – finansowego z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej według stanu na 31 grudnia 2012 roku.

Na terenie województwa lubelskiego nie funkcjonuje żadna placówka specjalistyczno – terapeutyczna.

Wykres nr 5. Okres przebywania dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania rzeczowo – finansowego z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej według stanu na 31 grudnia 2012 roku.

Uwzględniając wiek dzieci przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej można zauważyć, że zdecydowana większość z nich miała od 14 do 17 lat (39% dzieci) oraz od 7 do 13 lat (34%). Dzieci najmniejszych – w wieku do trzech lat było 78, co stanowi 6% wszystkich dzieci.

W instytucjonalnej pieczy zastępczej dzieci umieszczane są najczęściej na skutek:

- uzależnienia rodziców, głównie od alkoholu (48% dzieci),
- bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych (28% dzieci),
- przemocy w rodzinie (6%).

Warto w tym miejscu dodać, że 3 placówki z województwa lubelskiego, tj. Dom Dziecka nr 2 w Zwierzyńcu, Chełmskie Centrum Pomocy Dziecku i Rodzinie oraz Placówka Opiekuńczo – Wychowawcza w Kijanach, otrzymały wsparcie finansowe w ramach Szwajcarsko – Polskiego Programu Współpracy (*Poprawa jakości usług świadczonych domach pomocy społecznej i placówkach opiekuńczo – wychowawczych w ramach obszaru tematycznego Ochrona Zdrowia*).

Na koniec 2012 roku w każdym powiecie województwa lubelskiego powołany był organizator rodzinnej pieczy zastępczej. W 22 jednostkach funkcję tę pełniło powiatowe centrum pomocy rodzinie, w powiecie świdnickim funkcję tę pełnił Ośrodek Interwencji Kryzysowej natomiast w Zamościu powołano odrębną jednostkę – Organizator Pieczy Zastępczej i Wspierania Rodziny w Zamościu. W ww. jednostkach zatrudnionych było ogółem 44 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, którzy swoją opieką obejmowali 922 rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka. Średnio na jednego koordynatora przypadało 21 rodzin.

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej koordynator pod swoją opieką może mieć nie więcej jak 30 rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka.

W ramach ogłoszonego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej *Resortowego programu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej na rok 2013 – asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej* województwo lubelskie pozyskało łącznie 295 790, 37 zł na wynagrodzenie dla koordynatorów (20 powiatów otrzymało środki na ten cel).

3. Realizacja zadań ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przez samorząd województwa w województwie lubelskim.

Ośrodek Adopcyjny

Nie ulega wątpliwości, że podstawowym, naturalnym i najbardziej korzystnym dla rozwoju i procesu socjalizacji człowieka środowiskiem jest rodzina. Dążyć zatem należy do sytuacji, w której jak największa liczba dzieci wychowuje się w rodzinie, a zatem poza opieką instytucjonalną. W przypadku braku prawidłowo funkcjonującej rodziny naturalnej najbardziej odpowiednią formą opieki nad dzieckiem jest rodzina adopcyjna, ponieważ staje się ono w świetle prawa dzieckiem osób przysposabiających.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nałożyła na samorząd województwa obowiązek prowadzenia ośrodka adopcyjnego. Od dnia 1 stycznia 2012 r. w województwie lubelskim zadanie to wykonuje Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, który prowadzi Ośrodek Adopcyjny w Lublinie wraz Filiami w Białej Podlaskiej, Chełmie oraz Zamościu. W związku z tym przygotowane i ujednoczone zostały procedury dotyczące kwalifikowania rodzin i dzieci zgodnie z obowiązującą nową ustawą. Ośrodek opracował autorski program szkoleniowy dla kandydatów na rodziny przysposabiające zatwierdzony decyzją Nr 14/2012/RA Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 26 kwietnia 2012 r.

W 2012 r. do Ośrodka Adopcyjnego zgłoszono 804 dzieci z sytuacją prawną umożliwiającą przysposobienie. Ośrodek Adopcyjny zakwalifikował do przysposobienia 172 dzieci, przysposobiono 110 dzieci – w tym 12 adopcji zagranicznych. 93 rodziny adoptowały dzieci. Ponadto Ośrodek Adopcyjny prowadził pracę z kandydatami do przysposobienia, z tego:

- liczba rodzin – kandydatów do przysposobienia, które zgłosiły się do Ośrodka – 220;
- liczba rodzin – kandydatów do przysposobienia, z którymi pracował Ośrodek w 2012 r. – 174;
- liczba osób przysposobionych – 110.

Na terenie województwa lubelskiego nie funkcjonuje regionalna placówka opiekuńczo – terapeutyczna ani interwencyjny ośrodek preadopcyjny.

4. Analiza SWOT

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Funkcjonowanie różnych typów rodzin zastępczych; • Powolny, ale systematyczny wzrost liczby zawodowych rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka; • Funkcjonowanie ośrodka adopcyjnego na poziomie województwa i ujednolicenie procedur adopcyjnych; • Znaczący potencjał organizacji pozarządowych działających na rzecz dziecka i rodziny. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mała liczba jednostek specjalistycznego poradnictwa na poziomie gminy i powiatu; • Mała liczba placówek wsparcia dziennego na poziomie gminy i powiatu; • Mała liczba rodzin zastępczych, w tym specjalistycznych; • Brak ujednoczonych i sprawdzonych procedur dot. diagnozy i kwalifikacji kandydatów na rodziny zastępcze; • Brak wypracowanych zasad współpracy między instytucjami w ramach nowej ustawy; • Niewystarczająca liczba koordynatorów i asystentów rodzin mających doświadczenie w specyfice pracy z rodziną dysfunkcyjną oraz z rodzinami zastępczymi, niedostateczna oferta szkoleniowa; • Zbyt mała liczba rodzin pomocowych i wspierających; • Niska aktywność samorządów lokalnych w podejmowaniu interdyscyplinarnych działań profilaktycznych.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Spójny system wsparcia dziecka i rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych wynikający z przepisów prawa. • Wsparcie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej ramach 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak zabezpieczonych wystarczających środków finansowych na realizację zadań wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny; • Konieczność pracy w nowym systemie opieki nad dzieckiem (opór przed zmianą, brak doświadczenia);

Resortowego programu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.	<ul style="list-style-type: none"> • Niespójnie przepisy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej; • Negatywny obraz rodzin zastępczych wykreowany przez mass media.
--	--

IV. Cele Programu.

Cel główny: Wsparcie rodzin w województwie lubelskim w wypełnianiu ich funkcji opiekuńczo – wychowawczych.

Cel szczegółowy 1: Podniesienie w społeczeństwie wiedzy i kompetencji dotyczących zasad prawidłowego funkcjonowania rodziny.

Działania:

- Wspieranie działań dotyczących motywowania społeczności lokalnych oraz innych podmiotów do organizowania różnych form wspólnego, rodzinnego spędzania czasu, rozwój alternatywnych form spędzania wolnego czasu dla dzieci i młodzieży oraz rodzin (koła zainteresowań, place zabaw, obiekty sportowe, rekreacyjne, kulturalne, festyny, różnego rodzaju imprezy integracyjne, kampanie – np. „Karta 3+”) – przy zaangażowaniu lokalnych mediów;
- Podejmowanie działań na rzecz wdrażania Karty Dużej Rodziny w województwie lubelskim;
- Promowanie inicjatyw na rzecz edukacji rodzin w zakresie poszerzania wiedzy na temat poprawnego funkcjonowania rodziny (np. „Szkoła dla rodziców”), wspieranie działań profilaktycznych mających na celu zapobieganie zjawiskom patologicznym mogącym pojawić się w rodzinach;
- Wspieranie inicjatyw współpracy pomiędzy podmiotami pracującymi na rzecz rodziny w środowiskach lokalnych;
- Informowanie o dostępnych metodach wsparcia rodziny.

Wskaźniki:

- Liczba działań dotyczących organizowania różnych form spędzania wolnego czasu;

- Liczba działań prowadzonych na rzecz edukacji rodzin;
- Liczba wspólnych działań przeprowadzonych przez podmioty pracujące na rzecz rodziny w środowiskach lokalnych.

Podmioty realizujące: jednostki samorządu terytorialnego, podmioty działające na rzecz dziecka i rodziny, jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, placówki ochrony zdrowia, policja.

Cel szczegółowy 2: Kreowanie i promowanie działań wspierających pracę z rodziną naturalną.

Działania:

- Promowanie tworzenia różnorodnych form profesjonalnego i kompleksowego wsparcia rodziny w kryzysie (międzygminne „Szkoły dla Rodziny”, rozwój poradnictwa rodzinnego, mediacje, terapia rodzinna, trening umiejętności wychowawczych i terapeutycznych) oraz szeroka ich dostępność – również dla rodzin, w których nie występuje bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych;
- Powiększenie oferty i jakości usług placówek wsparcia dziennego, świetlic środowiskowych skierowanych do dzieci i młodzieży;
- Wspieranie działań profilaktycznych zapobiegających dysfunkcjom rodzin (np. programy profilaktyczne, pogadanki, spotkania, warsztaty, akcje informacyjne, zajęcia edukacyjne);
- Wspieranie działań mających na celu zapobieganie niemożności sprawowania opieki przez rodzinę oraz działań w celu reintegracji rodzin;
- Budowanie systemu wsparcia, edukacji i szkoleń, podnoszenia kwalifikacji zawodowych dla pracowników działających na rzecz rodziny, ze szczególnym uwzględnieniem asystentów rodzin, upowszechnianie potrzeby funkcjonowania asystentów rodziny oraz rodzin wspierających;

- Wspieranie działań mających na celu opracowanie standardów pomocy i interwencji w rodzinie, pracy profesjonalnego zespołu na rzecz pomocy rodzinie i dziecku;
- Promowanie wszelkich inicjatyw organizacji pozarządowych oraz wolontariatu w zakresie pracy na rzecz szeroko pojętego wspierania rodziny;
- Promowanie wspólnych działań, inicjatyw międzyinstytucjonalnych oraz nowych rozwiązań i dobrych praktyk na rzecz wsparcia rodziny.

Wskaźniki:

- Liczba jednostek poradnictwa specjalistycznego oraz liczba osób korzystających z ich usług;
- Liczba dostępnych placówek wsparcia dziennego oraz rodzin, które skorzystały z ich usług;
- Liczba działań profilaktycznych, zapobiegających dysfunkcjom rodziny;
- Liczba zatrudnionych asystentów rodzin oraz rodzin wspierających;
- Liczba szkoleń skierowanych do asystentów rodzin;
- Liczba wdrożonych gminnych programów wspierania rodziny;
- Liczba podmiotów sektora pozarządowego zaangażowanych w działania wspierające rodziny.

Podmioty realizujące: jednostki samorządu terytorialnego, podmioty działające na rzecz dziecka i rodziny, jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, placówki ochrony zdrowia, policja, sądy.

Cel szczegółowy 3: Organizacja i rozwój systemu rodzinnej pieczy zastępczej.

Działania:

- Promowanie działań na rzecz pozyskiwania kandydatów na rodziny zastępcze (ze szczególnym uwzględnieniem rodzin zawodowych i specjalistycznych) oraz do prowadzenia rodzinnych domów dziecka;
- Promowanie nowych rozwiązań w zakresie pieczy zastępczej;

- Wspieranie działań podnoszących kompetencje i umiejętności wychowawcze rodzin zastępczych;
- Systematyczne szkolenie trenerów prowadzących szkolenia dla kandydatów na rodziny zastępcze;
- Prowadzenie szkolenia dla kandydatów na rodziny zastępcze przez podmioty uprawnione na poziomie kilku powiatów;
- Opracowanie procedur kwalifikacji rodzin i szkolenie w tym zakresie dla osób dokonujących kwalifikacji rodzin – wypracowanie standardów;
- Prowadzenie superwizji dla osób pracujących z kandydatami na rodziny zastępcze i z rodzinami zastępczymi;
- Szkolenia podnoszące kwalifikacje zawodowe koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej;
- Wspieranie działań na rzecz skutecznej pomocy i aktywizacji osób usamodzielnianych, promowanie nowych rozwiązań w tym obszarze.

Wskaźniki:

- Liczba rodzin zastępczych oraz liczba rodzinnych domów dziecka;
- Liczba szkoleń oraz innych działań ukierunkowanych na podniesienie kompetencji rodziców zastępczych;
- Liczba szkoleń dla trenerów prowadzących szkolenia dla kandydatów na rodziny zastępcze;
- Liczba szkoleń dla koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej;
- Liczba wdrożonych powiatowych programów dotyczących rozwoju pieczy zastępczej.

Podmioty realizujące: jednostki samorządu terytorialnego, podmioty działające na rzecz dziecka i rodziny, jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, placówki ochrony zdrowia, sądy.

Cel szczegółowy 4: Wspieranie istniejących form instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Działania:

- Wspieranie działań podnoszących kompetencje pracowników placówek opiekuńczo – wychowawczych w kierunku pracy z rodziną naturalną;
- Inicjowanie i wspieranie różnorodnych form pracy z biologiczną rodziną dziecka, zintensyfikowanie współpracy ze środowiskiem lokalnym, a w szczególności z asystentami rodziny.

Wskaźniki:

- Liczba szkoleń oraz innych działań ukierunkowanych na podniesienie kompetencji pracowników placówek opiekuńczo – wychowawczych;
- Liczba dzieci powracających do domów rodzinnych.

Podmioty realizujące: jednostki samorządu terytorialnego, podmioty działające na rzecz dziecka i rodziny, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, placówki ochrony zdrowia.

Cel szczegółowy 5: Wspieranie i promowanie idei przysposobiania dzieci.

Działania:

- Popularyzacja wiedzy odnośnie procedur adopcyjnych oraz upowszechnianie dostępności do nich;
- Organizacja szkoleń dla kandydatów do przysposobienia dzieci.

Wskaźniki:

- Liczba przeprowadzonych procedur adopcyjnych zakończonych przysposobieniem dziecka;
- Liczba szkoleń przeprowadzonych dla kandydatów na rodziców adopcyjnych.

Podmioty realizujące: sądy, jednostki samorządu terytorialnego, podmioty działające na rzecz dziecka i rodziny, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, placówki ochrony zdrowia.

V. Monitoring i finansowanie Programu.

Przewiduje się sporządzenie corocznego sprawozdania z realizacji Programu, przy czym w przypadku konieczności wprowadzenia zmian będzie on podlegał aktualizacjom.

Przewidywane źródła finansowania: budżet samorządu województwa lubelskiego, budżety samorządów powiatów i gmin, budżet państwa, środki niepubliczne – np. środki własne organizacji pozarządowych oraz podmiotów zaangażowanych w działalność na rzecz dziecka i rodziny, środki z programów unijnych.